

jezésmódját, befolyása mind a mai napig igen nagy a francia kultúra szempontjából.

A XVIII. század a francia forradalom évszázada, s ez a korszak teszi véglegessé a francia nyelv egyeduralmát az egész országban. Már nem a latin az, amellyel a franciának szembe kell szállnia, hanem a regionális nyelvek. Ebben az időben az ország mintegy egy negyede nem beszélt franciául, saját szülőföldjének nyelvét használta. A forradalom első időszakában még lefordították a dekrétumokat a regionális nyelvekre, bretonra, okszitánra, katalánra, baszkra; a jakobinus diktatúra idején viszont egyértelműen a regionális nyelvek elnyomása, felszámolása volt a cél. Hagège a forradalom nyelvpolitikáját – bár nem tartja pozitívnak – azzal indokolja, hogy nem volt más mód az ország egységének, integritásának megőrzésére.

A hatodik fejezet kitekintés az ország-határon kívülre, a francia nyelv diplomáciai karrierjét mutatja be, amely gyakorlatilag a versailles-i szerződéssel zárult, hiszen az már két nyelven, franciául és angolul született meg.

A XX. század az angol térhódításának százada, a francia nyelv sem tud ellenállni az anglicizmusoknak. Franciaországban sokan küzdenek azért, hogy a nyelvet lehetőség szerint megtisztítsák az angol szavaktól, Hagège ebben a fejezetben a különböző purista mozgalmakat veszi számba és hangsúlyozza a nyelv megőrzésének fontosságát.

A következő részt a szerző a regionális nyelveknek szenteli, bemutatja ezek helyzetét, sorsát a francia történelem során. Nagy jelentőségűnek tartja a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, és azt az álláspontot képviseli, hogy Franciaországnak minél előbb ratifikálnia kellene a Chartát. Hagège véleménye egyértelműen szemléletváltást jelez ebben a kérdésben, hiszen ma már a francia kormány is pozitívan áll ehhez a kérdéshez.

A „frankofónia” (vagyis a franciául beszélők nemzetközi közössége) kérdésével foglalkozik a szerző a következő oldalakon, felidézve a mozgalom nagy eseményeit és

kiemelkedő személyiségeit. Az utolsó fejezet már a közelmúlt eseményeit mutatja be, középpontba állítva a Toubon törvényt. Az 1994-ben elfogadott Toubon törvény az idegen nyelvek használatát szabályozza a francia hétköznapi életben, a kereskedelemben, szolgáltatásokban, médiában, reklámokban. Előírja a francia nyelv kizárólagos használatát és szigorúan szankcionálja az idegen szavak, kifejezések alkalmazását.

A fejezet végén egy beszélgetést olvashatunk *Toubon* miniszterrel, akit a szerző a törvény keletkezésének körülményeiről, céljáról faggat. Hagège a kommunikációs szakemberekkel is készített egy rövid interjút a törvénnyel kapcsolatban, majd egy rap-zenét játszó együttes tagjaival, akik szintén elmondják véleményüket a törvényről, az idegen szavak használatáról a dalszövegekben.

A könyv rövid konklúzióval zárul, amelynek fő gondolata, hogy a francia nyelvért folytatott küzdelem napjainkban a legélesebb, és ez a harc egyben az emberiségért folytatott harc is.

Claude Hagège legújabb műve élvezetes olvasmány, eddigi könyveivel szemben inkább ismeretterjesztő jellegű és sokkal kevésbé elméleti. A francia nyelvet, történelmet tanítóknak feltétlenül ajánlom ezt a könyvet, mert nagyon jó áttekintést ad a francia nyelv történetéről. Kár, hogy magyarul nem olvasható; az eredeti kiadás is nagyon nehezen megszerezhető Magyarországon.

Csernusné Ortutay Katalin

Kelemen Tiborné és Pap Gábor (szerk.)
Magyar-francia rag- és névutószótár

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 287 p.

Ezt a szótárt a budapesti és párizsi egyetem francia-magyar kontrasztív nyelvészeti kutatócsoportja (Bárdosi Vilmos, Bertrand Boiron, Ginter Károly, Kelemen Tiborné,

Pap Gábor és Szathmári István) állította össze azzal a szándékkal, hogy elősegítse a francia prepozíciók helyes használatának elsajátítását. A francia nyelvet tanulóknak ugyanis már a nyelvtanulás kezdetén szembe kell nézniük azzal a nehézséggel, hogy az alapvetően agglutináló szerkezetű magyar nyelv ragjainak és névutóinak helyén a – teljesen más szerkezetű – francia nyelvben prepozíciókat találunk. Kontrasztív nyelvészek, gyakorló nyelvtanárok és tolmácsok a megmondható: a francia prepozíciók rendszere a nem francia anyanyelvű beszélők számára szinte átláthatatlan, ezért a francia prepozíciókat csak nagy nehézségek árán és nem mindig helyesen tudják alkalmazni. Ezen próbál segíteni ez a kötet, amely a szerzők több évtizedes oktatói és fordítói tapasztalatának, gyűjtő és rendszerező munkájának eredménye. Művüket nyugodtan nevezhetjük hiánypótlónak: bár nem teljesen előzmények nélküli ez a kötet – ilyen előzménynek tekinthetjük a már korábban kiadott, a francia igei vonzatokat és a francia-magyar szólásokat tartalmazó gyűjteményeket –, tudomásunk szerint sem a nyelvtanításban, sem a szótárirodalomban eddig nem jelent meg ilyen rendszerű, a magyar ragok és névutók francia megfelelőit bemutató mű.

Az előszóban a szerkesztők röviden ismertetik a szótár célját és keletkezési körülményeit, majd útmutatót adnak használatához. Beavatják az olvasót néhány elméleti, módszertani kérdésbe is, így például megemlítik, hogy ma sincs egységes, mindenki által elfogadott meghatározás arról, mi számít *vonzatnak*. Csak helyeselhetjük, hogy a szerzők néhány, nem vonzatnak számító határozót is felvettek a szótárba, és ahol csak lehetett, igyekeztek pragmatikai és stilisztikai szempontokat is érvényre juttatni. Az is nagyban megkönnyíti a nyelvtanulást, hogy olyan mondatok esetében, amelyek jelentésüket a beszédhelyzetből nyerik (telefonáláskor például más mondatkliséket használ egy francia, és másokat egy

magyar beszélő) inkább a *beszédszituációból*, mint a mondat szemantikai jelentéséből indultak ki.

Maga a kötet két nagy részből áll: az első, terjedelmesebb rész (15-175) a ragos vonzatokat, a második (177-282) a névutók francia megfelelőit és a névutós vonzatokat dolgozza fel. Mindkét rész megadja a vonzatos állandósult szókapcsolatokat és szólásokat is. Ezek olyan megszilárdult, megmerevedett, a közhasználatban meghonosodott szóösszetételek, amelyek „gazdag szemléleti és hangulati tartalmúak, és jelentéstartalmukat igen gyakran az őket alkotó szavak képes értelmű használatával fejezik ki” (9). Az első rész 45 ragot és állandósult szókapcsolatot dolgoz fel tudományos alapossággal, a névutószótár pedig több mint 160 névutó és állandósult szókapcsolat francia nyelvű megfelelőit tartalmazza. Mint a szerkesztők a bevezetőben jelzik, az egyazon kategóriába tartozó ragok és névutók között az a különbség, hogy az utóbbiak listája nyitott és folyamatosan bővül. A kötet tárgymutatója (285-287) mindkét kategóriát – az *alá*-tól a *vonatkozólag*-ig – összevontan betűrendben sorolja fel.

Hogy röviden bemutassuk a kötetet és kedvet csináljunk tanulmányozásához, vegyük példaként a ragszótári részben található legelső szócikket, a *-ba, -be* ragot, amelyet 17 lapon át tárgyal a kötet. Megtudjuk, hogy ezt a ragot franciául mintegy 20 féle prepozícióval lehet visszaadni aszerint, hogy a *-ba, -be* határozó, mód, eszköz, cél vagy eredmény. A szótár ezeket külön-külön dolgozza fel és bőszéges példaanyagot ad mindegyikre. Ezután következnek az igei vonzatok, a *(be)ajánl*-tól a *(be)illeszkedik*-en keresztül a *(be)zúdul*-ig, majd az egyéb szófajok, végül pedig az állandósult szókapcsolatok (olyanok, mint – hogy csak néhányat említsünk – *agyba-főbe dicsér, nem fér a bőrébe, dugába dől, dühbe gurul, fejébe vesz vmit, fuccsba megy, markába nevet, semmibe vesz vkit/vmit, sutba dob, földbe*

gyökerezik a lába, virágba borul, zsákutcába jut stb.). Természetesen nem minden rag foglal el ilyen nagy helyet a kötetben; az *-ul, -ül* például alig több mint egy oldalt tesz ki, tanulmányozása mégsem érdektelen: ezt a ragot 7 francia prepozícióval lehet visszaadni (sőt prepozíció nélkül is, mint a *franciául beszél* vagy az *átkozottul hideg van* esetében), de egyáltalán nem biztos, hogy a francia nyelvet jól ismerő fordító vagy tolmács kapásból meg tudná mondani, mi a francia megfelelője a *csehül áll, a kutyául van* vagy a *póruul járt* állandósult szókapcsolatnak.

Hasonló felépítésű a Bertrand Boiron és Bárdosi Vilmos által összeállított névutósótári rész is. A bemutatáshoz ezúttal is az első szócikket használjuk fel, az *alá* névutót. Ennek 14 francia megfelelőjét adja meg a szótár, az *à-tól sous le contrôle* de-ig; a vonzatos igék között olyanokat találunk, mint a *maga alá húzza a lábát, leül a fa alá, vagy a vonat alá veti magát*; az állandósult szókapcsolatok között pedig olyanokat, mint az *egy kalap alá vesz vkivel vkit, a vkinek az orra alá dörgöl, a nem rejti véka alá a véleményét* vagy a *tető alá hoz vmit*.

A kötet fő érdeme a több ezer adatot (szóösszetételt, közmondást, szólást, rövid mondatot) felsorakoztató, szinte teljesen a mai hétköznapi francia nyelvre épülő példaanyag, valamint az, hogy az állandósult szókapcsolatok és szólások esetében mindig megadja a francia megfelelőket is. Valóságos kontrasztív nyelvészeti és stilisztikai példatár ez a könyv, amelynek tanulmányozása nemcsak a francia nyelvvel ismerkedő nyelvtanulóknak válik hasznára, de sokat tanulhatnak belőle a francia nyelvet és gondolkodásmódot már jól ismerő fordítók, tolmácsok és nyelvészek is.

Albert Sándor

Cserniczkó István

A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)

Osiris, Budapest, 1999. 309 p.

A könyvre már maga a cím is két okból felhívta a figyelmemet. Az egyik az, hogy kárpátaljai magyar vagyok, a másik pedig, hogy először láttam a témát egy könyv borítóján. Amikor ott éltem (1988-ig), akkor a hetvenes évek közepétől főleg nyelvművelők próbálták megértetni az ott élő magyarokkal, milyen csúnya, már magyarnak nem is nevezhető nyelven beszélnek. Az elérhető magyar rádió- és tévéműsorok is stigmatizálták a másként beszélőket.

A kárpátaljai magyarság nyelvi helyzetéről a kilencvenes évekig nem is jelent meg egyéb irányultságú használható tanulmány, mert ami megjelent, az csak a nyelvjárásokkal foglalkozott. De ez érthető is, hiszen – noha látszólagosan már nincs vasfüggöny –, még ma sem igazán könnyű ezt a témát kutatni.

A szerző kilenc fejezetben tárgyalja a témát. A mai helyzetet felmérő empirikus kutatások mellett a nyolcadik fejezet egy történelmi szociolingvisztikai elemzést tartalmaz az európai nyelvi kontaktusokat leíró enciklopédia szempontrendszer szerint (Hans Goebel és társai által szerkesztett *Contact Linguistics*. Mouton de Gruyter: Berlin & New York, 1997).

Kárpátalján 144 felnőtt adatközlő töltötte ki a nyelvhasználati kérdőívet. A mintavételnek azonban kis szépséghibája, hogy közülük 68 (azaz 47,2 %) felsőfokú végzettséggel rendelkezik; ez pedig, sajnos, nem tükrözi a főiskolai és egyetemi végzettségűek részarányát a kárpátaljai lakosságban belül. Ebből származhatnak bizonyos torzítások is, például a nyelvtudás és annak szintje tekintetében (beleértve a magyar nyelvet is). Emlékezetem szerint felsőoktatási intézményekbe azok jutottak be, akik legalább jól beszéltek az ukrán, illetve az orosz nyelvet. Az ungvári egyetemen is,